

Övergripande ljusstrategi för Stockholms offentliga belysningsmiljöer. Programförklaring.

Bakgrund

Trafikkontoret har fått till uppgift att i samarbetet med andra nämnder, fastighetsbolag m.fl. arbeta fram riktlinjer för ett ljusprogram/ljusstrategi för Stockholm.

Stockholm stad, trafikkontoret (tk) ansvarar för funktionsbelysning av stadens gator, gång- och cykelvägar, parker, torg och i viss omfattning fasad- och konstbelysning, s.k. effektbelysning. Tk har under många år arbetat och arbetar fortsatt intensivt med det kvalitativa arbetet att byta ut armaturer/ljuskällor för att få en säkrare, bättre och trevligare upplevelse av ljuset och omgivningen samt en mer energieffektiv och miljömässigt bättre belysningsanläggning.

Intresset för att lysa upp Stockholm, utöver funktionsbelysningen, har över tiden ökat och det finns en återkommande ambition hos olika aktörer, vanligen fastighetsägare men också hos trafikkontoret m.fl., att skapa belysningslösningar som förskönar byggnader och platser. Denna belysning kan utföras i form av t.ex. fasadbelysning, konstbelysning (skulpturer), parker (träd) och broar m.m. Fasadbelysning, vilken är bygglovspliktig bedöms av stadsbyggnadskontoret, vanligtvis i samråd med skönhetsrådet, men för andra belysningsinstallationer finns ett visst godtycke för genomförandet då det inte finns något mer övergripande och samlat förhållningssätt till hur belysningen ska utföras och upplevas i relation till sin omgivning.

I dag finns inget levande belysningsprogram som följer och motsvarar intresset för ljussättning av staden. Då ett program ofta upplevs som en fastställd lösning som beskriver hur saker ska utföras bör det istället utformas en strategi som anger färdriktningen, hur ljussättningar för olika platser kan och bör förhålla sig till omgivningen. Exempelvis har det stor betydelse för utförandet om det är en kommersiell fastighet eller ett bostadshus som ska belysas, liksom var i staden (gatukaraktär, sammanhållen stadsmiljö, arkitektoniskt anslag etc) installationen är tänkt att utföras. Den tekniska utvecklingen medför också en möjlighet att vid ljussättningen kunna anpassa ljusnivåer för nuvarande och framtida behov. Detta har tidigare inte varit möjligt, men kan nu kravställas.

En strategi som beskriver ljusupplevelsen, och inte blir för detaljerad vad gäller utförandet, blir inte heller begränsad över tiden utan kan leva vidare med stadens önskade förändring och belysningens fortsatta tekniska utveckling.

Förutsättningar, historisk bakgrund och framtida möjligheter

Stockholms geografiska läge gör att vi har nattmörker från några få timmar under sommaren till en stor del av dygnet när vinternatten är som längst. De långa skymningarna och gryningarna tillsammans med den under stor del av året lågt stående solen, vilket ger långa skuggor, gör att det naturliga ljuset får en särpräglad egenskap. Detta tillsammans med det unika läget mellan Mälaren och Saltsjön med en ständig närhet till vatten gör att en speciell hänsyn måste tas till hur ljussättningar upplevs över dygnet.

Stockholm har en historik med gasljus som ursprunglig och tidigaste ljuskälla för gatubelysning i större omfattning. Över åren har utvecklingen lett oss från ineffektiva koltråds och glödlampor, via urladdningslampor med dålig färgåtergivning, till dagens varmtonade energieffektiva urladdningslampor (s.k. keramisk metallhalogenlampa) och på senare tid även LED-lampor.

Då Stockholm varit förskonat från krig och annan ödeläggelse finns en stor variation i arkitekturen som representerar många tidsepoker. Hänsyn bör även tas till dessa skilda karaktärsdrag då en ljussättning diskuteras. Ett förhållande mellan byggnaders inbördes dignitet påverkar också hur ljussättningar kan utföras, t.ex. bör Kungliga slottet inte upplevas alltför dunkelt i förhållande till intilliggande ljussättningar, eller omvänt, angränsande ljusprojekt får inte slå ut slottets ljussättning.

En framtida utveckling av belysningslösningar för fasader, byggnadsverk, platser, torg och parker m.m. måste utformas utifrån platsens förutsättningar, såsom arkitektur och rumsliga dimensioner. Målsättningen ska vara att en ljussättning ska upplevas som att omgivningen har fått ett mervärde och inte endast det ljussatta ”objektet” i sig.

Den tekniska utvecklingen gör att det blir en större enkelhet (små armaturer) vid montage men ljussättningar måste ske med försiktighet och eftertanke så att inte allt ljussätts överallt. Samtidigt ger den nya tekniken möjlighet att med ett styrsystem

reglera belysningen så att ljusnivån anpassas till omgivningen under kvällen och natten.

Arbetsätt

En övergripande ljusstrategi omfattar många delområden och därigenom många inblandade parter vilka bör vara delaktiga i arbetet. Arbetet bör därför delas upp i prioriterade områden vilka efter hand utökas då delområden har arbetats in. Strategiarbetet utgår från stadens önskemål och behov för att därefter bjuda in samarbetspartners (fastighetsägare m.fl.) i utvecklingsarbetet. I alla situationer måste den enskilda medborgaren prioriteras så att inte en ljussättning stör boende eller verksamhet i området.

Som övergripande inriktning prioriteras strategi för hur en ljussättning av byggnader och miljöer i Stockholm kan försköna, vägleda och därigenom skapa förståelse för stadens nattliga geografi. En vackrare ljussättning kan också skapa en ökad trygghetskänsla, speciellt om ljussättningen leder till en ökad närvaro i våra offentliga miljöer.

Fortsättningsvis utökas delområden till att omfatta bl.a

- fasadbelysning för kommersiella, bostads och historiska fastigheter i olika stadsdelar
- belysning av platser, torg
- belysning av parker och konstverk
- belysning av broar
- ljussättning i relation till intilliggande fastigheter och områden
- färgsättning med ljus och dynamiska ljusvariationer
- ljusskyltar, även dynamiska, i stadsmiljön
- eventbelysning och säsongsbelysning
- energieffektivitet, livslängd, lightpollution
- anpassning av ljusnivåer med styrsystem
- kravställning i bygglov kring drift- och underhåll för fasadbelysningar

För bedömning av ljusinstallationer bör det bildas en grupp, där personer med skilda erfarenheter/ansvarsområden ingår, som återkommande kallas in. Om denna grupp blir permanent fås en långsiktig erfarenhet och kunskapsnivå kring ljussättning i stadsmiljön. Detta gör att det över tiden blir enklare att ge råd om ljussättning och vid provbelysningar ha en bra helhetsbild till den önskade ljussättningen av staden.

Utgångspunkt för ljusstrategin

Ljusstrategin utgår bl.a. från den tidigare fastställda "Nattljusvision för Stockholms centrala delar" och arbetsdokumentet "Stockholmsljus". Där en relevans finns kring ljus och visuell upplevelse av staden måste samordning göras med andra vägledande dokument, så som "Arkitektur Stockholm med tematiska tillägg", Stockholms byggnadsordning", "Promenadstaden", med flera.

Tidigare och aktuella projekt

Erfarenhetsåterföring görs genom att utvärdera tidigare och kommande projekt för att hitta "goda exempel" i olika slags miljöer. Detta ligger också till grund för det fortlöpande arbetet med ljusstrategin. Några tidigare genomförda projekt som kan ses som goda exempel är bl.a. fasadbelysning vid Biblioteksgatan, Norrmalmstorg och Kungsträdgårdsgatan.

Projekt som är planerade att utföras 2014, och kan ligga till grund för utvärdering, är:

- Hötorgsskraporna – samverkansprojekt
- Vandadislundens vattenreservoar – tk
- Johannes kyrka – tk
- Eriksbergsparken - tk
- Gustav Adolfsparken - tk
- Östermalmshallen – fastighetskontoret
- Lanterniner, Sergelstorg – tk
- Belysning av Carl Eldh skulpturer - tk

Framtida projekt, genomförande 2015 eller senare:

- Tensta vattentorn – idé till möjligt samverkansprojekt
- Västerbron – tk
- "Kristall, Vertikal accent i glas och stål" - tk
- Kungsträdgården, alléer – tk
- Riksdagshuset – Statens fastighetsverk

Samarbetsformer

Vanligtvis finansieras, planeras, genomförs och underhålls ljusanläggningar av innehavaren av respektive fastighet, men där ett allmänintresse finns för att skapa en belysningslösning kan även, s.k. samverkansprojekt vara aktuella.

Samsyn kring ljusstrategin

En samsyn kring en framtida ljusstrategi är speciellt viktig för stadens olika enheter (t.ex. stadsbyggnadskontoret, fastighetskontoret, Stockholm vatten) inför det utvidgade arbetet med andra större aktörer i staden, så som Statens fastighetsverk

och ett urval av privata aktörer. En politisk vilja kan också uttryckas för att ge bolagiserade verksamheter incitament till att delta med professionell ljussättning av publika byggnader, vilka ofta har en tydlig och utmärkande roll i stadsbilden. Ett lyckat slutresultat för ljussättningen av Stockholms offentliga miljöer förutsätter en god samsyn och vilja till att följa strategin och utföra ljussättningar med ljusstrategin som utgångspunkt.

Förbättrad och förenklad vägledning

En ambition i strategiarbetet är också att hitta en form för att förtydliga stadens riktlinjer för ljussättning av det publika rummet. Detta i syfte att underlätta förståelsen för ljussättningsprinciper av stadens skiftande miljöer.

”När behövs en dialog med staden?”

”Vilken hjälp/information kan man förvänta sig?”

Tidplan för ljusstrategiarbetet

Ett grundläggande arbete med strategin påbörjas under 2014 med fokus på att genomföra planerade projekt samt att utreda och samordna vägledande dokument från trafikkontoret, stadsbyggnadskontoret m.fl.. Därefter, 2015 och framåt, utvecklas ljusstrategin med fokus på den övergripande upplevelsen av stadens nattliga ljus för att på sikt brytas ner till att beskriva ljusstrategier för platser och enskilda objekt i Stockholm.

SLUT